

MİLLİ TARİH ANLAYIŞININ ROMANTİK DEVRİ: CUMHURİYETİN İLK YILLARI**Dr. Seyfullah KARA*****ÖZET**

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti çok uluslu bir devlet idi. Bu nedenle sadece bir millete dayalı siyaset yerine, bütün ulusları kapsayıcı bir politik uygulamayı tercih etmişti. Fakat Fransız ihtilalinden sonra ulusçu fikirlerin yayılması Osmanlı Devletini de etkilemiş, imparatorluk içinde farklı uluslar bağımsızlıklarını ilan etmeye başlamışlardır. Bu durum imparatorluk içindeki aydınlar arasında Türklük düşüncesinin gelişmesine neden olmuştur. Osmanlı Devletinin yıkılmasından sonra bu aydınlar, Türkiye Cumhuriyeti Devletini kurmuşlardır. Yeni kurulan devlet kendisini Türk milletine dayandırmış, halka, uzun asırlar unuttuğu ulusçu düşünceleri vermeye çalışmıştır. Hem Türk milliyetçiliğinin halkta bilinç olarak yerleşmesini sağlamak, hem de Avrupalıların Türklere hakkındaki olumsuz yargılarını boşa çıkarmak amacıyla Türk Tarih Tezi adı verilen bir tarih teorisi ortaya atılmıştır. Ne var ki bu teori, bünyesinde barındırdığı aşırı nasyonalist iddialarla milli tarihimizin ancak romantik bir dönemini oluşturmuştur.

Her fikrîsel oluşum ve her ideolojik tutunma gayreti, kendine tarihi bir istinat zemini bulmak zorundadır. Aynı durum, toplum hayatının ve toplum şekillerinin en kapsamlısı ve siyasi nitelikte en üst kurum olan devletler için de geçerlidir. Böylece devlet, iktidarını pekiştirecek ve kendi oluşturduğu siyasal düzeni koruyacaktır. Söz konusu olgu, 20. asrın ilk yarısının ortalarına gelirken kurulmuş olan Cumhuriyet Türkiye'si için de geçerlidir. Çok uluslu Osmanlı Devleti'nin parçalanıp yıkılmasından sonra devreye giren ve Anadolu'da bir Türk Devleti olarak kendini gösteren Türkiye Cumhuriyeti Devleti, çeşitli ulusların bağımsızlıklarını kazanmasıyla sadece Türklere hitap etmiş, bu nedenle, kendisine istinat noktası olarak Türkleri ve fikrîsel oluşum olarak Türk milliyetçiliğini esas almıştır.

Ancak Türk milliyetçiliği fikri yeni devlette birden bire ortaya çıkmış bir olgu değildir. Kuşkusuz, Osmanlı devleti gibi çok uluslu bir imparatorluğun varisi olan devlette böyle bir fikrin oluşması uzun bir zaman aldığı gibi, bu oluşumda dünyada meydana gelen konjonktürel gelişmelerin etkisi de büyük olmuştur. Batıda Aydınlanma dönemi filozoflarıyla gündeme gelen ulus devlet anlayışının Fransız

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi.

devrimiyle birlikte uygulama alanı bulması, çok uluslu devletler gibi Osmanlı Devletini de derinden etkilemiştir.

Bilinen bir husustur ki, Osmanlı Devleti, ümmetçilik anlayışına dayanan dinsel fikir üzerine oturmuş sosyal ve siyasi bir teşekkül idi. Bu teşekkülün başı olan sultan, kendisini, İslam dünyasının temsilcisi, dolayısıyla “halife” olarak görmektedir. Osmanlılarda İslam dünyasının liderliği rolü I.Selim’in Mısır’ı fethine kadar gitmektedir. Hatta İbnu Kemal, henüz hilafetin resmen devralınmadığı dönemlerin sultanları olan I.Murad, Fatih ve II.Bayezid için, “halife” unvanını kullanmaktadır¹. Bu durum, İlber Ortaylı’nın yorumuyla², resmi tarihçinin politik bir gayrete dayanan yakıştırması olarak görülebileceği gibi, Osmanlı sultanlarının daha ilk dönemlerden itibaren kendilerini İslam dünyasının lideri olarak görme arzusunda olduklarını da gösterir. Nitekim, Fatih’in, ondan da önce II.Murad’ın resmi belgelerde “halife” unvanını kullandıkları belirtilmektedir³. Her halükarda, I.Selim döneminde Arap ülkelerinin, özellikle Mekke ve Medine’nin Osmanlı İmparatorluğu’na katılmaları, bu imparatorluğun artık sınır devleti değil, bir İslam halifeliği olması sonucunu da beraberinde getirmiştir. Osmanlı sultanları bundan böyle kendilerini yalnız sınırların değil, tüm İslam dünyasının koruyucuları olarak görmüşlerdir⁴. Nitekim gerileme dönemi sultanlarının bile aynı role soyundukları bilenen bir gerçektir. Bu rol gereği III.Ahmed, İran hükümdarı Eşref ile Ekim 1727’de bir antlaşma imzaladığı zaman, kendisi için, “bütün Müslümanların halifesi” unvanını kullanmıştır. Daha sonra 1774’te Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Küçük Kaynarca antlaşması imzalanmış, bu antlaşma, Osmanlıların o ana kadar imzaladığı en ağır antlaşma olmasına karşın, Osmanlı sultanına, Müslümanların halifesi olması sebebiyle, Kırım’daki bazı haklarını devam ettirmesine izin verilmiştir⁵.

Hem imparatorluk topraklarının çok çeşitli milletleri kapsayacak kadar geniş coğrafyaya yayılmış olması, hem de bütün Müslümanların koruyuculuğunun üstlenilmesi, Osmanlı Devleti’nin tebasına karşı daha kapsayıcı bir siyaset izlemesi zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Bu zorunluluk, Osmanlı idaresinin Türk milliyetçiliği çağrıştıran tavır ve ifadelerden uzak durmasını gerektirmiştir. 19. yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı yazılarında “Türkiye” sözcüğünün kullanılmamış olması, bunu yerine “Memâlik-i İslam”, “Memâlik-i Şâhâne”, “Memâlik-i Mahrûsa”, “Memâlik-i Osmâniye” gibi ifadelerin yer alması, kuşkusuz bu sebeptir. Nitekim 1800’lü yılların ortalarında Genç Osmanlılar, Avrupa’nın etkisiyle kendi

¹ Bazı örnekler için bkz. İbnu Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, VIII.Defter, nşr. Ahmet Uğur, TTK Yayınları, Ankara, 1997, s.16, 42, 55, 76, 85.

² Ortaylı, İlber, *Türkiye Idare Tarihi*, Ankara, 1979, s.138.

³ Karatepe, Şükrü, “Devlet Yönetimi”, Osmanlı Dünyayı Nasıl Yönetti, İz Yayıncılık, ts., s.46.

⁴ İnalçık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, çev.Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.

⁵ İnalçık, Halil, “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu”, İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti, çev.Hulusi Yavuz, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1997, I, 326.

ülkelerinden “Türkiye” diye bahsetmek istediklerinde, bu isme Türkçe bir karşılık bulmakta zorlanmışlardır⁶.

Osmanlılarda ümmetçiliğin olanca hızıyla devam ettiği ve milliyetçi akımların henüz hiçbir biçimde ortaya çıkmadığı dönemlerde Batı’da aydınlanma filozoflarıyla başlayan köklü zihniyet değişiklikleri oluşmaya başlamıştı. 18. yüzyılda Batı Avrupa’da hem söz konusu zihniyet değişiklikleri, hem de modern ulusçuluk, çağdaş aydınlanma filozofları tarafından temellendirilmişti⁷. Fransız ihtilalinin getirdiği “milletlerin kendi kaderini belirlemesi” prensibiyle⁸ uluslar arasında oldukça ilgi gören milliyetçilik, Avrupalı çok uluslu devletleri tedirgin etmesinin yanı sıra, meselenin önemini ancak Fransa’nın 1797 yılında Yediadalar’a el koyup Yunanlıları bağımsızlık için kıskırtmasıyla anlamaya başlayan Osmanlı Devleti’ni de huzursuz etmeye başlamıştır⁹.

19. asrın siyasi düşünce ve tartışmalarının bütün alanlarında “ulus” kavramı odak noktası haline gelmiştir. İhtilalin yaydığı prensiplerle milliyetçi ideolojiler şekillenmiş ve böylece Osmanlı Devlet sınırları içinde derin bir sancı başlamış ve çeşitli uluslar bağımsızlık talebiyle örgütlü çalışmalara başlamışlardır. Nitekim Balkan Slavlarının ulusalcı ideoloji ve örgütlenmeleri ülke içinde doğup yayılmıştır¹⁰. Daha 19.yüzyılın henüz başlarında Osmanlı Devleti’ne ilk defa isyan eden topluluk Sırp olmuştur. Bunu daha sonraki yıllarda Karadağ, Bosna-Hersek ve Bulgarlar takip etmiştir¹¹.

Ancak belirtmemiz gerekir ki, milliyetçi akımlar sadece Balkanları etkisi altına almamıştır, aynı zamanda Arap ulusları da bu akımların etkisinde kalmıştır. Magrip eyaletlerinde görülen özerklik temayülleri bağımsızlık benzeri bir hal almış ve Osmanlı egemenliği, bölgesel iktidar sahipleri için, sonuçlar doğurmayan bir metbuluğa indirgenmiştir¹². Mısır’da milliyetçi hareketlerin ortaya çıkışıyla başlayan ve Şerif Hüseyin’in İngilizlerin vaatleriyle 1916 yılında Arap isyanını başlatmasıyla¹³ devam eden Arap ulusçuluğu Osmanlı Devleti’nin çöküşünün bir habercisi niteliğindedir. Esas planlı ve programlı bir şekilde Ortadoğu’da tezahür eden Arap milliyetçiliği Jön Türklere paralel olarak ortaya çıkmıştır. Çok büyük ekseriyeti Hıristiyan olan ve hemen hepsi Avrupa’da tahsil görmüş olan Arap

⁶ Lewis, Bernard, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, TTK Yayınları, Ankara, 1996, s.330.

⁷ Heyd, Uriel, *Foundations of Turkish Nationalism*, London, 1950, s.164.

⁸ Soysal, İsmail, “Fransa (Türk-Fransız İlişkileri)”, DİA, İstanbul, 1996, XIII, 182: Türköne, Mümtaz’er, *Siyasi İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s.250-251.

⁹ Soysal, a.g.m., XIII, 182.

¹⁰ Ortaylı, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s.77.

¹¹ Bütün bu isyanlar için bkz. Kodaman, Bayram, “Osmanlı Siyasi Tarihi (1876-1920)”, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, Çağ Yayınları, İstanbul, 1993, XII, 84-106.

¹² Raymond, André, “Arap Eyaletleri (XVI-XVIII. Yüzyıllar)”, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I, çev. Server Tanilli, edit. Robert Mantran, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s.491.

¹³ Shaw, Stanford J.-Shaw, Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, çev. Mehmet Harmancı, e Yayınları, İstanbul, 2000, II, 241-242, 386.

aydınları gizli cemiyetler kurarak¹⁴, Avrupa'dan da her türlü desteği sağlamak suretiyle II. Abdülhamit'le mücadelede başlamışlar ve her fırsatta İttihat ve Terakki Cemiyetinin yanında yer aldıklarını ilan etmişlerdir¹⁵.

Dünyada bütün bu ulusçu olaylar meydana gelirken, Osmanlı Devleti'nin buna kayıtsız kalması düşünülemezdi. Aslında daha 18. yüzyılda Osmanlı toplumunun yönetim ve kültür hayatında milliyetçi dönüşümler yaşanmaya başlamıştır. Nitekim bu tarihten itibaren Enderun'da yetişen devşirme gençlerinin yerini, artık Anadolu halkından çıkan gençler almaya başlamış, devletin yönetiminde Türk unsurlar yavaş yavaş ağırlıklarını göstermişlerdir. Gerçekten 18. yüzyılın ünlü sadrazamları, vezirleri, komutanları daha çok Türklerden oluşmaktadır. Şüphe yok ki, idari ve siyasi alandaki bu Türkleşme olgusu kültürel hayata da yansımıştır. Ancak bu durum sınırlıdır ve hem idari hem de kültürel hayatta Türk unsurunun egemen olmaya başlaması, gelecek yüzyıllarda gerçekleşecektir. Bu nedenle 18. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Türk unsur arasında sistemli bir Türk ulusçuluğu ideolojisinden bahsetmek mümkün değildir¹⁶. Bununla birlikte söz konusu sınırlı durumun, özellikle Tanzimat aydınları arasında oluşan Türk ulusçuluğu ideali için bir alt yapı oluşturduğu da açıktır.

Tanzimat döneminin ünlü devlet adamlarından Ahmed Vefik Paşa, Molière'den uyarlamaları yanında "*Şecer-i Türkî*", "*Lehçe-i Osmânî*" gibi eserleriyle tanınmıştır; Darülfünun'da "*Hikmet-i Tarih*" dersleri vermiş ve bu derslerde Türk tarihi ile Osmanlı tarihi arasındaki ayırımı dikkat çekmiştir¹⁷. Polonya mültecilerinden Mustafa Celaledin Paşa Tanzimat döneminin Türkçü düşünceye sahip olan önemli kişiliklerinden bir diğeridir. 1869 yılında çıkardığı "*Les Turcs: anciens et modernes (Eski ve Yeni Türkler)*" adlı kitapta Türkleri batılılaşma amacına ikna etmek için, Batı uygarlığını yaratmış olan milletlerle Türklerin aynı kökenden geldiğini öne sürmüştür¹⁸. Bilindiği gibi bu teori, cumhuriyet sonrası "*Türk Tarih Tezi*"nin esas noktalarından birini oluşturacaktır. Bu nedenle "*Türk Tarih Tezi*", düşünsel kökleri bakımından kuşkusuz 19. yüzyıl Türkçülüğüne dayanmaktadır¹⁹.

Tanzimat dönemindeki bu ulusçu yaklaşımlar kendini 1876 anayasasında daha somut bir şekilde göstermeye başlamıştır. Türkçe her zaman resmi dil olmasına karşın, bunun ilk defa söz konusu anayasada belirtildiğini görmekteyiz. Ancak bu tür uygulamalara ve önemli şahsiyetlerin birtakım ulusçu düşüncelerine rağmen,

¹⁴ Arap milliyetçiliği ile ilgili olarak daha geniş bilgi ve değerlendirme için bkz. Sırma, İhsan Süreyya, *II. Abdülhamit'in İslam Birliği Siyaseti*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1985, s.23-27.

¹⁵ İbrahim Halil Ahmed, *Tarihu'l-Vatani'l-'Arabî fi'l-'Ahdî'l-'Usmânî*, Musul, 1983, s.406.

¹⁶ Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, s.71-72.

¹⁷ Berktaş, Halil, "*Tarih Çalışmaları*", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul, ts., IX, 2456.

¹⁸ A.k., IX, 2459.

¹⁹ Tunçay, Mete, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, Yurt Yayınları, Ankara, 1981, s.300.

Türkçülüğün, prensipleri teşekkül etmiş ideolojik bir bilinç olarak ortaya çıkışı 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında gerçekleşmiştir²⁰. Türkçülük hareketi en çok Jön Türk aydınları arasında taraftar bulmuş ve II.Meşrutiyet'in ilanından sonra tamamen aktif hale gelerek siyasi ve fikri hayatı doldurmaya başlamıştır.

Şurası gerçektir ki, bizde "Türk milleti" fikri çok geç tarihlerde ortaya çıkmış, ancak 20. yüzyıl başlarında üzerinde ciddi bir biçimde düşünölmeye başlanmıştır²¹. Nitekim ileride "Türk Tarih Tezi"nin mimarı olacak olan Mustafa Kemal de aynı gecikmeye işaret ederek "Biz, milliyetçi düşünceleri uygulamakta çok gecikmiş ve çok ihmalcilik yapmış bir milletiz"²² demiştir.

Bu gecikmenin sebeplerinden biri, kuşkusuz İslamiyet'in ümmetçilik yorumudur. Bu noktada, bütün mü'minlerin kardeş olduğu, Allah katında en değerli kişinin en fazla takvaya sahip bulunan kişi olduğu şeklindeki ayetlerle, ırkçılığı yasaklayan hadisler şüphesiz etkili olmuştur. Ancak, Osmanlıcı Ziya Gökalp'in, Türkçülüğü Osmanlılık altında diğer iki akımla, yani Batıcılık ve İslamcılıkla kaynaştırarak İttihat ve Terakki'nin Batıcı-İslamcı-Milliyetçi karma ideolojisi haline getirmesinden sonra Türkçülük itibarlı bir anlam kazanmış ve parti içinde destek bulmuştur²³. Ziya Gökalp, İslamiyet'i milliyetçiliğe engel görmemiş, Türk milliyetçiliği ve milli kültürle İslamiyet'in uyum içinde olabileceğini ifade etmiştir²⁴.

Türkçülük akımının geç dönemlerde ortaya çıkışını sadece İslamiyet'in ümmetçilik yorumuna bağlamamak gerekir. Bu, sadece nedenlerden biridir; fakat daha önemli bir başka sebep daha vardır. Bilindiği gibi Osmanlı Devleti çok uluslu bir devlet idi. İmparatorluğu korumak bu çok uluslu yapıyı korumakla mümkündü. Dolayısıyla devletin bizzat kendisi ve Osmanlı aydınlarının büyük bir kısmı son ana kadar devleti korumak için çaba göstermişlerdir. Nitekim Türkçülük akımının Osmanlılık akımından sonra ortaya çıkışı da bu hususu ortaya koymaktadır.

Türkçülüğün Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkış sebeplerinden biri, Türk ulusal kimliğinin sürekliliği aşağılanması olmuştur. Osmanlı tarihinde Türk olmak aşağılanmakla eş anlamlı görülüyordu. Bu aşağılanmayı Osmanlı tarih yazıcılığında görmek mümkündür. Koçi Bey 1631 yılında yeniçeri birliklerinin bozulmasını anlatırken, söz konusu bozuluşun sebeplerinden birini, bu birliklere dışarıdan yabancıların alınmasını gösterir; yabancılar kapsamında Türkleri de Çingenelerle, Tatarlarla, Kürtlerle, Lazlarla, Yörüklerle, katırcı, deveci, hamal, ağıdacı, yan kesiciler ve eşkıyalarla birlikte zikreder²⁵. 1897 gibi daha geç tarihlerde bile bir

²⁰ Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, s.73.

²¹ Türköne, a.g.e., s.252.

²² Akçam, Taner, "Türk Ulusal Kimliği Üzerine Bazı Tezler", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, IV, 54.

²³ Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, nşr. Ahmet Kuyas, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s.411.

²⁴ Heyd, a.g.e., s.98.

²⁵ Koçi Bey, *Koçi Bey Risalesi*, nşr. Yılmaz Kurt, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998, s.57.

İngiliz gezgininin ifadesi, Osmanlı toplumunun "Türk" adına yaklaşımında bir değişiklik göstermediğini ortaya koymaktadır: "Halihazırda "Türk" adı nadiren kullanılır; onun iki yolda kullanıldığını işittim; ya bir ırkı ayırt eden bir deyim olarak, örneğin, bir köyün Türk veya Türkmen olup olmadığını sorarsın; ya da bir hakaret deyimini olarak, örneğin, İngilizce söyleyeceğin eşek kafalı anlamında, "Türk kafalı" diye homurdanursın"²⁶.

İşte bu aşağılanma, cumhuriyetin kurucuları tarafından fark edilmiş, yıllar sonra Türk Tarih Tezi'nin ortaya çıkışında itici güçlerden biri olmuştur. Nitekim 1933 yılında Atatürk, "Asla şüphem yoktur ki, Türklüğün büyük medeni vasfı ve büyük medeni kabiliyeti, bundan sonraki inkişafı ile atının yüksek medeniyet ufkunda yeni bir güneş gibi doğacaktır"²⁷ sözleriyle, Türklüğün aşağılanmayı hiçbir zaman hak etmediğini vurgulamıştır.

20. asrın başlarında yeni yeni serpilmeye başlayan Türkçülük akımı Osmanlı idaresi tarafından engellenmeye çalışılmıştır. Doğası gereği çok uluslu bir yapı arz eden Osmanlı İmparatorluğunda milliyetçilik akımları imparatorluğun dağılması yolunda büyük bir tehlike olarak görüldüğünden, Sultan II.Abdülhamit dış politikada İslam alemiyle az çok bağlar kurmaya çalışmıştır; iç politikada ise, her şeyden önce imparatorluğun Müslüman unsurları arasında ihtilafın çıkmamasına oldukça dikkat etmiş, devletin istikbalini Müslüman unsurların birlik ve dayanışmasıyla, halifeye sadakat ve bağlılıklarında görmüştür. Bu amaçla onun siyasetinin ana mihverini İslam birliği oluşturmuştur. İmparatorluğun gayrimüslim unsurlarından artık ümidini kesmiş olan Sultan, hiç olmazsa Müslüman unsurların milliyet davasıyla birbirinden ayrılmamasına çalışmıştır²⁸. Bu nedenle II.Abdülhamit tarafından, imparatorluk sınırları içinde kendine yer tutmuş olan milliyetçilik akımı devletin en büyük düşmanı olarak görülmüş ve bu akıma hiçbir tolerans gösterilmemiştir.

II.Abdülhamit'in itirazlarına karşın, Osmanlı Devleti'nde Türkçülüğe ivme kazandıracak önemli unsurlar mevcuttu. Daha önce Çarlık Rusya'sında yaşayıp devrimden sonra Osmanlı topraklarına gelerek burada Osmanlı aydınlarıyla temas kuran Türkçüleri hatırlamak gerekir. Batılı ölçülerde eğitim görmüş olan Rusyalı bu Türkler, Türkçülük hareketinin daha sonra siyasi bir mahiyet kazanmasında etkili olmuşlardır²⁹.

Daha 18.yüzyıldan başlayarak müstakil bir disiplin halinde gelişen Türkolojinin Osmanlı aydınları üzerindeki etkisini de unutmamak gerekir. Çin ve İslam kaynakları üzerinde çalışmak suretiyle Türklerin İslam öncesi tarihlerini

²⁶ Ramsay, Sir W.M., *Impressions of Turkey*, London, 1897, s.99.

²⁷ *Atatürk'ün Kültür ve Medeniyet Konusundaki Sözleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1990, s.

²⁸ Akçura, Yusuf, *Türkçülük, Türkçülüğün Tarihi Gelişimi*, Türk Kültür Yayını, İstanbul, 1978, s.124.

²⁹ Heyd, a.g.e., s.126; Kodaman, a.g.e., I, 63.

ortaya koyan ve bu konuda görüşler ileri süren Türkologlar, Osmanlı aydınları arasında Türkçülüğün gelişmesinde rol oynamışlardır³⁰. Nitekim, Darülfünun'da öğretim üyeliği yapan Necip Asım Fransız ve Macar Türkolojisinden etkilenmiş ve milliyetçiliğin Pantürkizm biçiminde yayılmasına katkıda bulunmuştur³¹. 1869 yılında "Ulûm"un ilk sayısı için Ali Suavi tarafından yazılan Türkler hakkında bir savunmaya, önemli bir bilimsel değeri olmamasına karşın, Arthur Lumley Davids'in 1832'de Londrada yayınlanan ve Türk budunları üzerinde uzunca bir tarihi girişi bulunan "Grammar of the Turkish Language" adlı eserinin giriş kısmı temel olmuştur³².

Türkçülüğü besleyen bir başka kaynak Avrupa'ya tahsil için gönderilen ve orada Türkologlarla karşılaşan öğrencilerdi. Bu öğrenciler yurda döndüklerinde milliyetçi fikirleri işlemiş ve ona öncülük etmişlerdir. Bunlara Azerbaycan, Kırım ve Orta Asya'dan gelen Rusyalı Türkler arasında bulunan Ahmet Ağaçolu, Gaspıralı İsmail, Yusuf Akçura ve Hıfseyinzade Ali gibi Türkçülüğün fikir babalığını yapmış isimler de ilave edilirse³³, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş arefesinde Türkçülüğün ne denli güçlenmiş olduğu daha iyi anlaşılabilir olur.

Cumhuriyeti kuran aydınlarda, Avrupa'da gittikçe gelişen Türkoloji çalışmalarının ve Rusya'dan Türkiye'ye gelen Türk asıllı aydınların yanı sıra, Türk derneği, Türk Yurdu, Türk Ocağı gibi cemiyetlerin ve bu cemiyetlerin çıkarmış olduğu, siyasetten edebiyata kadar pek çok alanda kendini gösteren Türkçü fikirleri ihtiva eden neşriyatın tesiri büyük olmuştur³⁴. Esasen Cumhuriyet döneminde adı konan tezin hazırlıkları II.Meşrutiyet döneminde çeşitli örgütlenmeler yoluyla yapılan milliyetçilik çalışmalarıyla hazırlanmıştır. Türkçülüğün tarih malzemesi olarak ele alma işi, "Türk Derneği (1908-1911)"nin, "Tarih-i Osmânî Encümeni (1909-1928)"nin, "Âsâr-ı İslamiye ve Milliye Tetkik Encümeni (1915)"nin ve "Türk Ocakları (1912-1930)"nin çalışmalarıyla gelişmiştir. "Türk Tarih Tezi"nin meşruiyetini sağlayacak olan ilk araştırmalar bu derneklerde yapılmış³⁵ ve bu neşriyatlarda işlenen fikirlerin çoğu, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini teşkil etmiştir³⁶. Nitekim Yusuf Akçura'nın "Üç Tarz-ı Siyaset"inde ortaya koyduğu "Türk ırkına dayanan Türk milli politikası" düşüncesi, Cumhuriyetin mimarı Atatürk'ün idealiyle örtüşmektedir³⁷. Akçura, Cumhuriyetin resmi tarih tezinin formüle edilmesinde de rol oynamış, bu konuda temel belge olarak kabul edilebilecek "Türk

³⁰ Lewis, a.g.e., s.342; Kodaman, a.g.e., I, 62.

³¹ Berktaş, "Tarih Çalışmaları", IX, 2459.

³² Lewis, a.g.e., s.343-344.

³³ Kodaman, a.g.e., I, 63.

³⁴ Balci, Yunus, "Osmanlı Aydınının Dönüşümü", 700.Yılında Osmanlı, Türk Yurdu, 19-20/148-149, s.224.

³⁵ Ersanlı, Büşra, "Bir Aidiyet Fermanı. "Türk Tarih Tezi", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik. İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, IV, 802.

³⁶ Balci, a.g.m., s.224.

³⁷ Atatürk'ün, Yusuf Akçura'nın fikirleriyle örtüşen nutku için bkz. Atatürk, Mustafa Kemal, Nutuk-Söylev, TTK Yayınları, Ankara, 1999, II, 584-587.

Tarihinin Ana Hatları" adlı kitabın yazılmasına da katılmıştır³⁸. Atatürk'ün etkilendiği kendinden önceki Türk aydınlarından ve özellikle devrinin en büyük mütefekkirlerinden biri de Ziya Gökalp'tir. Cumhuriyetin kurucusu, Ziya Gökalp'in Şark ve Garp zihniyetleri üzerindeki düşüncelerinden büyük ilhamlar almıştır³⁹.

Dile getirilen bütün bu şartlar altında Türkçülük akımı, belki de tarihinin en romantik devrini cumhuriyetin ilk yıllarında yaşamaya başlamıştır. Temelini Türk milli politikasının oluşturduğu yeni Türk devleti, asırlarca ihmal edilmiş bulunan Türk kimliğini ön plana çıkarmış ve Türk tarihinin en eski devirlerini ortaya koymayı hedeflemiştir. Atatürk, Türk tarihi hakkında, "*Türk Tarih Tezi*" olarak özetlenebilecek şu görüşleri dile getirmiştir: "*En kesin en belirli tarihsel kanıtlara dayanarak söyleyebiliriz ki, Türkler, on beş asır evvel de Asya'nın göbeğinde çok büyük devletler kurmuş ve insanlığın her türlü yeteneklerini ortaya sergilemişlerdir. Elçilerini Çin'e gönderen, Bizans'ın elçilerini kabul eden bu Türk devleti, atalarımız olan Türk ulusunun kurduğu bir devlettir*"⁴⁰. Mustafa Kemal'in ve onun yönlendirmesiyle öğrencilerinin ortaya koydukları teori, kısaca, Türklerin bütün insan uygarlıklarının beşiği olan Orta Asya'dan çıkmış beyaz ve ariyen bir ulus olduğu idi. Bu bölgenin gittikçe kuraklaşması nedeniyle Türkler, uygarlık sanatlarını da birlikte götürerek dalgalar halinde Asya ve Afrika'nın çeşitli bölgelerine göç etmişlerdir. Çin, Hint ve Ortadoğu uygarlıkları hep bu şekilde kurulmuştur. Anadolu uygarlıklarının kurucularından olan Sümerler ve Etilerin Türk oluşu, Anadolu'nun ilkçağlardan beri bir Türk yurdu olduğunu göstermektedir. Bütün bu teoriler, devletin resmi tarih doktrini olarak ilan edilmiş ve araştırma ekipleri oluşturularak bu teorilerin kanıtlanmasına çalışılmıştır⁴¹.

Cumhuriyet iktidarı Türkçülük hareketine, saf kültürel hareket olarak kaldığı sürece herhangi bir itirazda bulunmamıştır. Aksine, Türkçülük ideali, yeni Türk devletinin yapılanmasında halka verilebilecek bir ideoloji olarak teşvik edilmiştir⁴². Fakat ilk dönemlerde, Atatürk'ün tarih görüşünden cesaret alan kimi Türkçüler, aşırı hamasi yaklaşımlarla hareket etmişler ve neredeyse uygarlığa katkıda bulunan bütün dünya insanlığını Türk olarak nitelemişlerdir. Eski uygarlıkların kurucusunun Türkler olduğunu ortaya atan kişi, İstanbul Hukuk Fakültesi müderrislerinden Yusuf Ziya (Özer) olmuştur. Yusuf Ziya Hammurabi'nin ve eski Yunanlıların Türk oluklarını iddia etmiş, Darülfünun rektörlüğüne aday olunca, bu görüşü M. Fuat (Köprülü) tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Bu konuda Köprülü şunu söylemiştir: "*Yusuf Ziya Bey, Darülfünun haricinde istediği nazariyeyi ortaya atabilir; Adem babamızın Türk olduğunu, Mısır Firavunlarının kanında Türk küreyveleri bulunduğunu, Sfenks'in bir Türk mimar tarafından imal edildiğini*

³⁸ Berktaş, "*Tarih Çalışmaları*", IX, 2460.

³⁹ Akurgal, Ekrem, "*Tarih İlmî ve Atatürk*", Belleten, XX/80 (1956), s.572.

⁴⁰ Nutuk, III, 1839.

⁴¹ Lewis, a.g.e., s.356.

⁴² Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s.292.

söyleyebilir; fakat Darülfünun'un ilmi şahsiyetini temsil edemez"⁴³. Yusuf Ziya'nın iddiaları bununla da sınırlı kalmamış, Mısır'daki inanç ve anlayışların Türklerinkiyle benzeştiğini ve Mısır ilahlarının Türkçe adlar taşıdığını ileri sürerek eski Mısır medeniyetinin Türk medeniyeti, Mısırlıların ise Türk olduklarını iddia etmiştir⁴⁴. Aynı Yusuf Ziya, dünya uygarlığını Orta Asya uygarlığına bağlamış, Apollon'u Alp Oğlan olarak açıklayan tezleri ve kitaplarıyla tanınmıştır⁴⁵.

Yusuf Ziya bu iddialarında yalnız kalmamış, Reşit Galip de Yunanlıların kafalarının brakisefal yapıda olduğundan hareketle onların Türk olduğunu öne sürmüştü⁴⁶, Şevket Aziz Kansu da kendisini tasdik ederek, Yunanlılarla Türklerin akraba olduğu tezine katkıda bulunmuştur⁴⁷. Reşit Galip'e göre Etiler ve Sümerler Türk'tür, Çin ve Hint medeniyetleri Türklerce kurulmuştur, Asur ve Babil uygarlıkları Türklerin elinden çıkmış uygarlıklardır⁴⁸. Reşit Galip, dünya insanlığını Türkleştirme projesinde hızını bir türlü alamaz ve sonunda Avrupalıları da Türk ilan eder⁴⁹.

Bu dönemde Atatürk'e yakın çevrelerden olan kadro grubu değişik tarih tezleri ortaya attığı gibi, İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesi grubu da bir başka uçta tarih yazıcılığı yapmıştır. Dönemin milliyetçi tarih atmosferine kapılarak Japonya'nın Kubilay Han, yani Türkler tarafından istilasını kaleme alan Hüseyn Cahid'i Yahya Kemal alaya almış⁵⁰ ve "Burnumuzda Mohaç ve Viyana'nın barut kokusu varken, bu beyhude fütihat hikayelerine ne gerek var"⁵¹ demiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki bu aşırı milliyetçi tutumlar o derece ileri gitmiştir ki, adliye vekilliği gibi önemli bir görev ifa eden Mahmut Esat (Bozkurt), 1930 yılında, "Benim fikrim şudur ki, bu memleketin kendisi Türk'tür. Öz Türk olmayanların Türk vatanında hakları vardır; o da hizmetçi olmaktır, köle olmaktır"⁵² diyebilmiştir.

Bütün bu aşırılıklarla birlikte Türk tarihinin bilimsel yöntemlerle araştırılması ve Türklerin uygarlık tarihine yaptıkları katkıları araştırmak amacıyla 1931 yılında Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kuruldu⁵³. 1935'te Türk Tarih Kurumu adını alacak olan bu cemiyetin başkanı Tevfik Bıyıklıoğlu'na Mustafa Kemal,

⁴³ Tunçay, a.g.e., s.300; Berktaş, Halil, *Cumhuriyet ideolojisi ve Fuat Köprülü*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1983, s.51.

⁴⁴ Bkz. Yusuf Ziya, "Mısır Din ve İlahlarının Türklükle Alakası", I.Türk Tarih Kongresi, Ankara, 1932, s.243-260.

⁴⁵ Ortaylı, İlber, *Gelenekten Geleceğe*, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2001, s.111.

⁴⁶ Reşit Galip, "Türk Irkı ve Medeniyet Tarihine Umumî Bir Bakış", I.Türk Tarih Kongresi, Ankara, 1932, s.123.

⁴⁷ A.k., s.163-165.

⁴⁸ A.k., s.114-119, 155.

⁴⁹ A.k., s.158.

⁵⁰ Ortaylı, *Gelenekten Geleceğe*, s.110.

⁵¹ Yahya Kemal, *Tarih Muhasebeleri*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1975, s.83-85.

⁵² M. Zekeriyya, "Gağçı Bir Vekil", Son Posta, 21 Eylül 1930; Tunçay, a.g.e., s301.

⁵³ *Cumhuriyet Ansiklopedisi (1923-1940)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, I, 190.

"Tarih yazmak için tutulan yolun mantığı, bilhassa bilimsel olması şarttır"⁵⁴ demek suretiyle; Türk tarihinin bilimsel formlarla ele alınması gerektiğine işaret etmiştir. Ancak bu işarete karşın Türk tarihinin, Cumhuriyetin kendi siyasal ideolojisi çerçevesinde ele alındığı görülmektedir. Nitekim söz konusu cemiyetin ilk faaliyeti, Mustafa Kemal'in direktifiyle "*Türk Tarihinin Ana Hatları*" adlı Tarih kitabını kaleme almak olmuş, komisyon tarafından yazılan bu eserin yazarları siyasi kimlikleri ağır basan simalardan oluşmuştur⁵⁵. Söz konusu simalar aynı zamanda Türk Tarih Tezi'nin de ateşli savunucuları olmuşlardır.

"*Türk Tarih Tezi*" ile ilgili çalışmalarını başlatan ve bu fikri veren kişi, Mustafa Kemal olmuştur. Atatürk'ün en yakınında bulunanlardan biri olan ve "*Türk Tarihinin Ana Hatları*" adlı eseri yazan komisyonda da bulunan Afet İnan, bir öğretmen iken tarih ilmine nasıl yöneldiğini anlatırken, kendisini Atatürk'ün yönlendirmiş olduğunu söylemektedir. Atatürk, 1928 yılında Fransızca bir coğrafya kitabında, Türklerin ikincil sarı ırka mensup olduğunu okumuş ve Afet İnan'a, "*Bu böyle olmaz. Sen bu konu üzerinde çalış*" demiş⁵⁶ ve böylece Türk Tarih Tezi ile ilgili startı vermiştir. O, Türk tarihi hakkında "*Baylar, bu insanlık dünyasında en az yüz milyonu aşkın nüfustan oluşmuş ulu bir Türk ulusu vardır. Ve bu ulusun yeryüzü alanındaki genişliği ölçüsünde tarih alanında bir derinliği vardır*"⁵⁷ diyerek, konuyla ilgili düşüncelerini ortaya koymuştur. Afet İnan, onun Türk tarihiyle olan ilişkisini şu sözlerle ortaya koymaktadır: "*Atatürk, Türkiye için bir tarih devridir. O, Türkiye için bir tarih yaptı. Türklük için ise tarih yazdı. Bu tarih yazmasında onun yazarı ve beraberce okuyanı oldum. Tarihte talebesi idim. Bu çalışma 1929'da başlar. Türk Tarih Kurumu bu çalışmalar neticesinde doğdu. Türk Tarih Tezi ilk defa bu kongrede (I.Türk Tarih Kongresi) ortaya atıldı ve tartışıldı. "Türk Tarihi'nin Ana Hatları" nı ve Türklerin medeniyete hizmetlerini tetkik ve yazmak vazifesi Türk Tarih Kurumuna Atatürk tarafından verildi"*⁵⁸.

Türk Tarih Tezi'ni Afet İnan şu şekilde özetlemektedir: "*Türk çocuğu yakın tarihte göç etmiş olmakla bu vatanın hakiki sahibi olamaz. Bu fikir tarihen, ilmen yanlıştır. Türk brakisefal ırkı Anadolu'da ilk devlet kuran bir millettir. Bu ırkın kültür yurdu ilk zamanlarda, iklimi müsait olan Orta Asya idi. İklim tabii şartlar dahilinde değişti. Taşı cilalamayı bulan, ziraat hayatına erişen madenlerden istifadeyi keşfeden bu halk kütlesi göç etmeye mecbur kaldı. Orta Asya'dan Şark'a, Cenub'a, Garp'ta Hazar denizinin Şimal ve Cenub'una olmak üzere yayıldı. Gittikleri yerlere yerleştiler; kültürlerini oralarda kurdular; bazı mintikalarda otokton oldular, bazılarında ise otokton olan diğer ırk ile karıştılar. Avrupa'da tesadüf ettikleri ırk tipi dolikosefal idi. Irak, Anadolu, Mısır, Ege medeniyetlerinin*

⁵⁴ Akurgal, a.g.m., s.583.

⁵⁵ Bu yazarların adları ve görevleri için bkz. *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, I, 190-191.

⁵⁶ Göral, Özgür Sevgi, "*Afet İnan*", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Kemalizm, İletişim Yayınları*, İstanbul, 2001, II, 220.

⁵⁷ *Nutuk-Söylev*, III, 1838-1839.

⁵⁸ İnan, Afet, "*Atatürk ve Tarih Tezi*", *Belleten*, III/10 (1939), s.243 vd.

*ilk kurucuları, Orta Asyalı brakisefal ırkın mümesilleridir. Biz bugünkü Türkler de onların çocuklarıyız*⁵⁹.

Türk Tarih Tezi'ni ihtiva eden ve Atatürk'ün direktifleriyle çoğu siyasilerden oluşan bir komisyon tarafından yazıldığını az önce de ifade etmiş olduğumuz Türk Tarihinin Ana Hatları adlı 606 sayfalık eser, incelenmek üzere yüz adet bastırılarak tarihçilerin ve aydınların eleştirisine sunulmuştur⁶⁰. Daha sonra bu eserin özeti Türk Tarihinin Ana Hatlarına Methal adı altında otuz bin adet bastırılıp dağıtılmıştır⁶¹. Eserde ileri sürülen fikirler Türk Tarih Tezi'ne uygun bir şekilde şu önermelerden oluşmaktadır: 1-Türkler sarı ırkın mensupları değildir. Bu nedenle Moğollarla hiçbir etnik irtibatları yoktur. Türkler Aryan ırktandır. 2-Türkiye'deki Türkler Orta Asya'dan gelmişlerdir. Göçler genellikle iklim şartları nedeniyle gerekli görülmüştür. 3-Türklerin kökü ve adı milattan önce 9000 ya da 12 000 hatta 20 000 yıl öncesine kadar gitmektedir. 4-Türklerin dili dünyadaki diğer büyük diller üzerinde etki yapmıştır. İnsan ilk gücünü güneşten, dil de ilk gücünü güneşten almıştır. Dilimiz sonradan eklenilen Arapça ve Farsça'dan arındırılmalıdır. 5-Türklerin tarihi Osmanlılarla başlamamıştır. Onların Osmanlı ve İslam öncesi siyasal varlıkları kurdukları on sekiz devletle sabitleşmiştir. 6-Osmanlıların yanlış idaresi çok eski çağlardan medeniyet sahibi olan Türklere zarar vermiştir. Bu nedenle Türk siyasal ve kültürel kimliğinde Osmanlıyı esas almak yanlıştır⁶².

Sonuçta, 1932 Temmuz ayında orta okul, lise ve yüksek öğrenimdeki bütün tarih öğretmenleri, Ankara Türk Ocakları binasında yeni tarih tezinin ihtiva ettiği öğretileri öğrenmek üzere bir kursa çağrılmışlardır. Sonradan bu kursun adı I.Türk Tarih Kongresi adını almıştır⁶³. Öğretmenlerin yanı sıra kimi üniversite profesörleri ve asistanlarıyla, çoğu milletvekili olan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti üyeleri de katılmıştır. Bu ilk kongrede paralel oturum olmadığından Atatürk bütün oturumları baştan sona izlemiştir⁶⁴.

Ancak Cumhuriyet Ansiklopedisi'nde kaydedilen bilgiye göre, Atatürk'ün, gerek Türk Tarih Tezi'ndeki, gerekse Güneş Dil Kuramı'ndaki önermelerin abartılı yönlerine ilişkin birçok şakada bulunması, söz konusu tezlerdeki bazı iddiaları kendisinin de pek ciddiyetle karşılamadığını göstermektedir⁶⁵. Fakat o, böyle bir tezin resmî devlet tezi olarak kabul görmesini istemiş ve kurduğu ulus devletin bireylerinde ulus fikrinin gelişmesini amaçlamıştır.

Esasen bütün bu önermelerin kapsadığı bilgiler ve bu önermelere ulaşırken kullanılan kaynak ve yöntemler, Fuat Köprülü, Zeki Velidî Togan, Abdülkadir İnan

⁵⁹ Berktaş, "Tarih Çalışmaları", IX, 2462; a.mlf., *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü*, s.52.

⁶⁰ *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, I, 190; Berktaş, *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü*, s.53.

⁶¹ Ersanlı, *a.g.m.*, IV, 804.

⁶² *A.k.*, IV, 805-806.

⁶³ Tunçay, *a.g.e.*, s.302.

⁶⁴ *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, I, 191.

⁶⁵ *A.k.*, I, 296.

gibi dönemin kimi ciddi tarihçileri tarafından eleştirilere uğramıştır.⁶⁶ Sonuçta I.Türk Tarih Kongresinde aşağı yukarı bütün hatlarıyla ortaya konan Türk Tarih Teziyle ilgili olarak Köprülü, kongre boyunca ağır basan resmi eğilimle uyum sağlamaya çalışarak dışlanmaktan kurtulmuştur. Fakat aynı şeyi Zeki Velidi Togan için söylemek zor görünmektedir. İlk Türk Tarih Kongresinde resmi görüşün takdimcisi olan Reşit Galip'in uzun konferansını⁶⁷, yine uzun uzadıya tenkit eden Togan⁶⁸, kongrede tamamen dışlanmış ve akademik çalışmalarını bundan böyle yurt dışında sürdürmeye karar vererek, ertesi yıl Viyana'ya gitmiştir.⁶⁹

Türk Tarih Tezi'ni desteklemeyen tarihçilerden biri de Ahmet Refik (Altınay)'dır. Ahmet Refik, tarihi halka sevdiren adam olarak tanınmıştır. Daha ilk dönemlerden itibaren itihatçılara karşı olduğu için, yeni devlet ona her zaman soğuk bakmıştır. Tarih Tezi'ni kabul etmemesi ise bardağı taşıran son damla olarak görülmüş ve devletin kurucu kadrosunun tepkisiyle karşılaşmıştır⁷⁰.

Türk Tarih Tezi ile ilgili tartışmalar Atatürk'ün ölümünden sonra da devam etmiştir. Bütün bu eleştirilerin odak noktası, Türk tarihinin yazılmasında Türklerin kökenlerine ağırlık verilmesi değildi; Türk Tarih Tezi'nin, tarih ilminin çağdaş yöntemlerinden yararlanmadan şekillendirilmiş oluşu, ileri sürdüğü iddiaları birçok yönden kanıtlamadığı ve pedagojik açıdan da eğitici bir vafsa sahip bulunmadığı yolundaydı. Bilgilerin hatalı, kaynakların yetersiz oluşu, genel eleştiri noktasıydı⁷¹.

Bütün bu eleştirilere karşın Türk Tarih Tezi'nin hangi şartlarda ortaya atıldığına da dikkat etmek gerekir. Dış dünya şartlarının zorlaması, irili ufaklı Avrupa uluslarının aşırı milliyetçi tarih tezlerini benimsemesine sebep olmuştur. Bu dönemde Macaristan, Bulgaristan, Sovyetler Birliği gibi ülkelerde ulusalcı tarihçilik revaçtadır. 1930'lu yıllar Türkiye'sinin bu hava dışında kalması için bir neden yoktur; doğal olarak yeni bir milli devlet, milli tarihçilik yapmıştır. İşte cumhuriyet devriminin bu resmi tarih yazıcılığının Türkçü ve Orta Asyacı aşırılıkları, Nazilerin, "Hititlerin Cermenliği" safsatasını büyük Hititologların bile dikkate almaya değer bulduğu, Macar tarihçilerinin ise Sümerlerle kendi milletlerinin akrabalığını savundukları, Sovyetler Birliği'nde ise Lavoisier⁷² Kanunu'nun adının Lomonosov⁷³

⁶⁶ Ortaylı, *Gelenekten Geleceğe*, s.110-111; Berktaş, *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü*, s.58-59; a.m.f., "Tarih Çalışmaları", IX, 2464.

⁶⁷ Reşit Galip, *a.g.m.*, s.99-161.

⁶⁸ Togan'ın uzun eleştirileri için bkz. *a.k.*, s.167-174.

⁶⁹ *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, I, 191.

⁷⁰ *A.k.*, I, 287.

⁷¹ Bkz. Ersanlı, *a.g.m.*, IV, 809.

⁷² Antoine Lavoisier, 18.yüzyılın ikinci yarısının ortalarında kimya alanında önemli tespitlere imza atmış bilim adamıdır. Lavoisier Kanunu, "Hiçbir madde yoktan var olmaz, var olan bir madde de yok olmaz, madde ancak şekil değiştirir" temel esasına dayanır.

⁷³ Mikhail Lomonosov, 18. yüzyılın ortalarında fizik alanında önemli tespitlerde bulunmuş fizik bilginidir.

Kanunu olarak değiştirilmek istendiği iki dünya savaşı arasındaki çok ilginç bir dünyada şekillenmiştir⁷⁴.

Yeni Türk devletinin ulusçu tarih anlayışına tutunması için bunların dışında geçerli başka nedenleri de vardı. Bu nedenlerin önemlileri arasında, Türk tarihine ve medeniyetine karşı oryantlizmin takındığı olumsuz tavrın mevcudiyeti dikkate alınmalıdır. Bu nedenle Türk Tarih Tezi, bütün abartılarıyla ele alındığında, aynı zamanda apolojik bir yaklaşım biçiminin tezahürü olarak da göze çarpmaktadır. Gerçekten 20. yüzyılın ilk yarısına kadar Avrupa tarih yazıcılığı, dünya tarihini, Batı'nın, yani kapitalist dünya sisteminin merkezinin tarihine indirgemıştır. Batı tarihçileri, uygarlığın bütün başarılarını Avrupalı beyazlara mal etmiş, kapitalist sistemin gerisindeki bölgeleri, ülkeleri ve halkları ise ya tarihsizleştirerek mutlak bir durağanlık içindeymişler gibi resmetmişler, ya da Batı ile temasa geçtikten sonra Batı'nın evrimini tekrarlayan bir tarihleri olduğunu kabul etmişlerdir.

20. yüzyılın başlarına kadar Batı oryantlizmine hakim olan Türkler hakkındaki anlayışı şu şekilde özetlememiz mümkündür: 1- 11. yüzyılda İslam uygarlığına girmeden önce Türkler her türlü uygarlıktan ve uygarlığa geçiş vasıtalarından yoksundular. Bu yüzden Oğuz istilası Yakın Doğu İslam Uygarlığı için bir tahribat ve gerileme sebebi olmuştur. Türklerin Bağdat'ı almalarından sonra ortaya çıkan Türk-İslam Devletlerine Türk fatihler kendilerinden hiçbir şey katmamışlardır; bu devletler uygarlık namına gerçekleştirdikleri her şeyi İran-İslam geleneğine borçluydular. 2- Böylesine geri ve bu denli yağma savaçılığından ibaret bir kavim olan Türkler, büyük devletler kuramayacağına göre, Osmanlı Devleti'nin doğuşunun başka bir izah biçimi olmalıdır. Rambaud'dan başlayıp Gibbons'a uzanan çizgi üzerindeki pek çok tarihçiye bakılırsa, Osmanlı Devleti, Selçuklu Devleti tarafından Bizans sınırına yerleştirilmiş küçük bir kabile tarafından kurulmuştur. Dolayısıyla, basit çobanların meydana getirdiği ve İslamiyeti bile ancak Osman zamanında kabul etmiş olan bu kabile, bir devlet kurabilmek için gerekli uygarlık unsurlarını ancak zaptettiği yerlerdeki gayrimüslim nüfustan sağlamıştır. Bu nedenle, Osmanlı Devleti aslında Bizans'ın kurumlarına varis olarak onun bir devamı niteliğindedir⁷⁵.

İşte oryantlizme hakim olan bu görüşler, başta Atatürk olmak üzere, ulusçuluğu şiar edinmiş olan kişilerce Türk Tarih Tezi'nin geliştirilmesine neden olmuştur. Atatürk, söz konusu oryantlist anlayışa, şu sözlerle tepki göstermiştir: *"Milletimizin zalim ve kabiliyetsiz olduğu yolundaki Batılı düşünceler doğru değildir. Zulüm uygarlıkla bağdaşmaz. Yeteneksizlik de bağışlanacak şey değildir. Bu düşünceler bizim milletimiz için kesinlikle doğru değildir. Her ikisi de iftirdir. Ulusumuzun yeteneksiz olmadığı tarihçe ve mantıkça kanıtlanmıştır"*⁷⁶. O, Türklerin bir aşiret olarak Anadolu'da imparatorluk kuramayacağı, bunun başka türlü izahının

⁷⁴ Ortaylı, *Gelenekten Geleceğe*, s.109; Berktaş, "Tarih Çalışmaları", IX, 2463.

⁷⁵ A.k., IX, 2457.

⁷⁶ *Nutuk-Söylev*, III, 1727.

olması lazım geldiği ve tarih ilminin bunu ortaya çıkarması gerektiği görüşünü dile getirmiştir⁷⁷.

Bu apolojik tavır, ilk Türk Tarih Kongresinde resmi görüşün takdimcisi olduğunu daha önce söylemiş olduğumuz Reşit Galip'in sunduğu konferansta net bir biçimde görülmektedir. Reşit Galip, söz konusu konferansta, Türklere karşı olumsuz yargı içinde bulunan Batılı bilim ve düşünce adamlarından birçok örnekler vermekte ve özellikle Ernest Renan üzerinde durmaktadır. Reşit Galip, bu oryantalist için aynen şu ifadeleri kullanır: "*Batı'da Türklere karşı azılı, kindar, düşmanlık ananesine bağlı bir grup mevcuttur. Bunlardan biri, Ernest Renan'dır. Büyük mütefekkir olmasına karşın, belki de papazlık mesleği için başlamış olduğu tahsil hayatından kalma, iliklerinden ve damarlarının içinden gelme bir köpürüşle, Renan, ilk cereyana ve Hristiyanlık-Avrupalılık duygusuna ve ananesine ihanet ettiği farz olunan alimler grubuna şöyle çatar: "Topraklar altından çıkarılan bu kadim ve bilgili Babil medeniyetinin, Türk, Finova, Macar ırklarına, yani şimdiki kadar tahripte başka marifet göstermemiş ve kendilerine ait hiçbir medeniyet yaratmamış ırklara atfedilmek istenmesi şaşılacak iştir"*"⁷⁸. Söz konusu konferansın bir başka yerinde Reşit Galip, Anadolu Eti medeniyetinin Türk medeniyeti, Etilerin ise Turanlı bir millet olduğunu söyledikten sonra, bunu kabul etmeyen kimi Batılılar için, "*Türklüğün dostu olmakla tasvip edilmeyecek cereyan yine kaşlarının bütün çatlaklığı ve hokkasının bütün zehri ile sayfalara dökülmüştür*" ifadelerini kullanarak, çok sert tepki göstermiştir⁷⁹.

Türkçülük düşüncesinin mimarlarından biri olan Yusuf Akçura da, Türk Tarihi Tetkik Cemiyetinin görevlerinden bahsederken, Avrupalıların yarattığı Türk imajına tepki göstererek şu ifadelerde bulunmuştur: "*Türk Tarihi Cemiyetinin önündeki en büyük problem, umumi tarihe Avrupalıların rü'yet zaviyesinden bakmayıp, onu, sırf hakikat nokta-i nazarından görmek ve bu görüş sayesinde Türk kavminin tarihte hakiki mevziini tayin etmek, yani Türklerin beşer tarihinde oynadıkları ve fakat hasımlarının gizlemeye çalıştıkları büyük rolü meydana çıkarmak ve bu suretle Türk kavmine tarihi hakkını vermektir. Bu gayeye vusul için çalışan cemiyetimiz, Türk Tarihinin Ana Hatları" unvanlı eseri "Methal" kısmıyla neşretmiştir"*"⁸⁰.

Bütün bunlar ışığında, Türk Tarih Tezi'nin, Fuat Köprülü'nün de ifade ettiği gibi⁸¹, Avrupa tarihçiliğinin Türkler hakkındaki haksız ithamları ve aşağılayıcı tavırları karşısında, Türk nasyonalizminin milli tarih telakkisinin romantik devrine ait aşırı ve mübalağalı bir tepki olduğunu söylememiz yerinde olacaktır.

⁷⁷ Berktaş, *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü*, s.51.

⁷⁸ Reşit Galip, *a.g.m.*, s.154.

⁷⁹ *A.k.*, s.155.

⁸⁰ Akçuraoğlu, Yusuf, "*Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak Usullerine Dair*", I.Türk Tarih Kongresi, Ankara, 1932, s.597.

⁸¹ Köprülü, M. Fuat, *İslam Medeniyeti Tarihi*, (Barthold'a İzhah ve Düzeltmelerle birlikte), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları (5.baskı), Ankara, ts., "Başlangıç", s.XXIII.

Dönemin, Türk Tarih Tezi'ni zorunlu kılacak şartlarına karşın, resmi anlayış, söz konusu tezi dayatmamıştır. Bu tez sadece ilk ve orta öğretim kitapları üzerinde hegemonya kurmuş iken, akademik alanda üniversitelerde çok değişik tez ve görüşler dile getirilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından "tevhid-i tedrisat" kanununun getirdiği sistem dolayısıyla müfredat programı ve çıkarılan tek tip ders kitaplarıyla orta öğrenim ve öğretmenler üzerinde ideolojik bir denetim kurulduğu bir gerçektir. Ancak bu denetim, yüksek öğretim kurumları için geçerli değildir. Yüksek öğretim kurumlarında ve bağımsız tarih yazıcılığında değişik yorumların bulunması yöneticileri rahatsız etmemiştir; hatta tartışma gerekli görülmüştür.⁸²

Bu tartışma ortamının Türk Tarihçiliğine kazandırdığı çok şey olmuştur. Her şeyden önce ciddi tarihçilik yolunda bir çığır açılmıştır. Çünkü cumhuriyet döneminde ilmi tarihçiliğin yapılması için Türk düşünce ve bilim hayatına gerekli teknik bilgi ve donanımın sağlanmasına çalışılmış, bu amaçla devlet bütçesinden pay ayrılması gelenek haline gelmiştir. Bu sayede, her türlü kaynak çalışmasında, arşivcilikte, eski metinlerin yayınlanmasında, Türk tarihiyle ilgili belge ve metinlerin Türkçeye çevrilmesinde, Türk-İslam devrine ait yazıtların derlenmesinde, cumhuriyet öncesiyile kıyaslanması imkansız başarılar elde edilmiştir. Türk arkeolojisi ülkenin çeşitli yerlerinde yaptığı kazı ve buluntularla arkeoloji ilmine dünya çapında katkılarda bulunmuş, bu dönemde süreli yayıncılık gelişmiş, Türk Tarih Kurumunun yerli ve yabancı monografileri kapsayan kitap yayınları, hacimli ve kaliteli bir katalog oluşturmuştur.⁸³

Bu faaliyetler, cumhuriyetin ilk yıllarında her ne kadar duygusal ve romantik milli tarih anlayışıyla tarihçilik yapılmış olsa da, Türk tarihçiliğinin epey bir aşama kaydettiğini göstermektedir. Bizde nasyonalizmin etkisiyle ortaya çıkan bu romantik tarih anlayışı, milli tarih araştırmalarına karşı genel bir ilgi uyandırmış ve tarihçileri genel tarih içinde Türklerin rolünü araştırmaya sevk etmiş ve böylece psikolojik bir hamle başlatmıştır. Esasen bu duygusal ve romantik tarih anlayışı, tenkitçiliğin gelişmesi ve rasyonel bilimsel metotların yerleşmesiyle birlikte yerini zaman içinde objektif tarihçiliğe bırakmıştır. Her ne kadar bugün hala apolojik gayretlerle tarihe yaklaşım sergileyen eğilimlerin bulunduğu göze çarpmakta ise de, bu durum, artık cumhuriyetin ilk yıllarındaki romantik temayülün bir sonucu değildir; bu, olsa olsa, ideolojik düşüncelerden kendini kurtaramayan kimi tarihçilerin akademik hayatta yerlerini almış olmasının sonucu olabilir.

⁸² Ortaylı, *Gelenekten Geleceğe*, 109-110, 113; Bertkay, "Tarih Çalışmaları", IX, 1463; a.mlf., *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü*, s.58.

⁸³ Bertkay, "Tarih Çalışmaları", IX, 2465.

ABSTRACT

As it was known, the Ottoman State was a plural nation state. By reason of this, instead the policy which was only based on a nation, it preferred to carry out more embracing policy. But after French revolution, the spread of national opinions influenced the Ottoman State, and different nations started to declare their independence. This case, among intellectuals in empire, caused to spread the Turkism current. These intellectuals established the Turkish republic state, after the Ottoman State had collapse. New-established state based on Turkish nation. The founders of the state tried to inculcate the national opinions, which have been forgotten for long ages, to the folk. For both to provide settling down of Turkish nationalism on mind of folk and to come to nothing negative opinions of Europeans, historical teory, known as "Turkish Historical Theory", was suggested. But this theory, with extreme national claims, made up merely a romantic period of our national history.